

Sosyal Psikolojide Araştırma Yöntemleri

Aronson, E., Wilson, T. D., Akert, R. M. (2012). **Sosyal Psikoloji** (Çeviri: Okhan Gündüz), Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Myers, D.G. (2017). **Sosyal Psikoloji** (Çev. Ed. Serap Akfırat), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Ne biliyoruz?

- TV'de izlenen şiddet, izleyicilerde şiddeti artırır mı?
- Pornografik yayınlar (örneğin cinsel içerikli filmler), erkeklerde cinsel şiddeti artırır mı?
- Birinin saldırıya uğradığını gördüğünüzde nasıl bir tepki verirsiniz?
- Markette hırsızlık yapan birini görseniz, görevlilere haber verir misiniz?
- Seçimlerden önce yapılan anket sonuçlarının yayınlanması seçmenlerin oy verme davranışlarını etkiler mi?

<http://arsiv.ntv.com.tr/news/264276.asp>

Yaşam

Öğretmen, öğrenci kavgasını nasıl yatıştırmalı?

Ankara Milli Eğitim Müdürlüğü'nün yayın organında öğretmenlerin, öğrenci kavgasına nasıl müdahale etmesi gerektiğine ilişkin bir yazı yer aldı.

Ankara
AA

3 Nisan 2004 — Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Selahattin Öğülmüş, öğretmenlerden, “olabildiğince” fiziksel güç kullanmamalarını ve mağdur öğrenciyi korumalarını istedi.

● HABERİN TÜMÜ ↘

NTVMSNBC REKLAM

Ankara Milli Eğitim Müdürlüğü'nce 2 ayda bir yayınlanan “Ankara” dergisinin son sayısında, “öğrenci ve şiddet” konusu ele alındı. Çeşitli öğretim üyelerinin görüşlerine yer verilen dergide, okul ortamındaki şiddetin, yalnız öğretmen ve yöneticilerden kaynaklı olmadığı, öğrencilerin de kendi aralarında şiddete başvurdukları belirtildi. Kavganın öğrencinin gelişimindeki olumsuzluklarına değinilen bu yazılarda, alınması gereken tedbirler ve hukuki boyut da değerlendirildi.

Fiziksel güç kullanmayın, mağdur öğrenciyi koruyun

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Selahattin Öğülmüş ise yazısında öğrencilerin kavgasına tanık olan öğretmenlere bir dizi öneriye yer verdi.

Öğretmenlerden, “olabildiğince” fiziksel güç kullanmamalarını ve mağdur öğrenciyi korumalarını isteyen Prof. Dr. Öğülmüş, şu tavsiyelerde bulundu:

- Kavganın yapıldığı yere doğru canlı adımlarla yürüyün, ama koşmayın.
- Öğrencilerin birbirlerinden ayrılmalarını ve uzaklaşmalarını sağlayın.
- Olaya katılan öğrencilerin sayısını, yaşlarını varsa olayda kullandıkları suç aletlerini, olay yerini inceleyin. İncelemeleri not edin.
- Kavga sırasında olup bitenleri, kendiliğinden gelişen genellikle o anda açıklamakta zorlandığımız şeylere dikkat edin. Örneğin olayda bir çete parmağı var mı? Öğrenciler ya da gruplar arasında sizin bilmediğiniz bazı ittifaklar kurulmuş olabilir mi?
- Oradaki kişilere, özellikle kavga eden öğrencilere kim olduğunuzu söyleyin, kendinizi tanıttın.
- Öğrencilere adlarıyla hitap edin.

Fiziksel güç kullanmayın, mağdur öğrenciyi koruyun

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Selahattin Öğülmüş ise yazısında öğrencilerin kavgasına tanık olan öğretmenlere bir dizi öneriye yer verdi.

Öğretmenlerden, “olabildiğince” fiziksel güç kullanmamalarını ve mağdur öğrenciyi korumalarını isteyen Prof. Dr. Öğülmüş, şu tavsiyelerde bulundu:

- Kavganın yapıldığı yere doğru canlı adımlarla yürüyün, ama koşmayın.
- Öğrencilerin birbirlerinden ayrılmalarını ve uzaklaşmalarını sağlayın.
- Olaya katılan öğrencilerin sayısını, yaşlarını varsa olayda kullandıkları suç aletlerini, olay yerini inceleyin. İncelemeleri not edin.
- Kavga sırasında olup bitenleri, kendiliğinden gelişen genellikle o anda açıklamakta zorlandığınız şeylere dikkat edin. Örneğin olayda bir çete parmağı var mı? Öğrenciler ya da gruplar arasında sizin bilmediğiniz bazı ittifaklar kurulmuş olabilir mi?
- Oradaki kişilere, özellikle kavga eden öğrencilere kim olduğunuzu söyleyin, kendinizi tanıttın.
- Öğrencilere adlarıyla hitap edin.

- Kavganın tam ortasında değil, biraz uzağında durun.
- Varsa, gözlüklerinizi çıkarın.
- Sert, otoriter bir ses tonuyla somut emirler verin.
- Müdahale sırasında kendi kişisel otoritenizi değil, kuralları uygulayın.
- Saldırganla mağduru birbirinden uzak tutun.
- Olabildiğince fiziksel güç kullanmaktan kaçının.
- Kavgayla karışan herkesi kendi yerine gönderin.
- Olaya karışanların kimliklerini alın.
- Gerekliyse yaralanmalar için tıbbi yardım sağlayın.
- Olayla ilgili tutanak hazırlayın.
- Olayı, okul yönetimine ve ilgili öğretmenlere bildirin.
- Mağdur durumdaki kişiyi koruyun ve destek hizmeti verin.
- Olaya karışan kişilere, özellikle de mağdur olan kişiye, olabildiğince uzun süreli olmak üzere psikolojik danışma hizmeti verin.
- Gerekliyse, olayı güvenlik kuvvetlerine ve öğrencilere hizmet veren (burs, kredi gibi) kuruluşlara bildirin.

Sosyal Psikolojide Yöntem

- İnsanlar sosyal dünyada meydana gelen olayların nedenlerini anlamak için çoğu zaman kendilerine sorular sorarlar ve bir şekilde de bu sorulara cevap verirler. Bu anlamda herkes birer «amatör psikolog» gibidir. Buna sağduyu psikolojisi veya sağduyu yaklaşımı denir.
- Sağduyuya dayalı açıklamalara güvenildiği sürece, olaylar hakkında fazla bir şey öğrenilemez.
- Olayları anlamak için bazen de genel inanışlara (örneğin deyimler, atasözleri, vb.) başvurulur. Bu tür inançlar çoğu zaman birbiriyle çelişen açıklamalar içerdiği için hangisinin doğru olduğundan emin olamazsınız.

Geçmiş görüş yanlılığı

- Kişinin bildiği, olmuş bitmiş bir olayı aslında ne kadar öngörebileceğini abartma eğilimi.

«Bunu araştırmınıza gerek yoktu, bana sorsanız sonucun böyle olacağını size söyledim»

Geçmiş değerlendirme yanlılığı (Myers, 2017).

Sosyal psikoloji ve diğer sosyal bilimler sadece zaten herhangi bir amatörün bildiği şeyleri mi formüle etmektedir? Yazar Cullen Murphy (1990), bu görüşü şöyle anlatmaktadır: "Sosyal bilimciler günbegün dünyayı incelemekte ve günbegün insan davranışlarının zaten beklediğiniz yönde olduğunu keşfetmektedir". Yarım yüzyıl önce tarihçi Arthur Schlesinger, Jr. de (1949) sosyal bilimcilerin 2. Dünya Savaşı'ndaki Amerikan askerleri ile ilgili çalışmalarına aynı küçümseme ile tepki vermiştir. Sosyolog Paul Lazarsfeld (1949), bahsi geçen çalışmaları incelemiş ve bunlardan aşağıda alıntıladığım bir dizi yorum çıkarmıştır:

1. Daha iyi eğitim görmüş askerler daha az eğitilmiş askerlere göre daha çok uyum problemi çekmiştir (entelektüeller çarpışmanın stresine alaylılara göre daha az hazırlıklıydılar)
2. Güneyli askerler kuzeyli askerlere göre sıcak Güney Denizi Adaları iklimi ile daha iyi başa çıkmıştır (Güneyliler sıcak iklime daha çok alıştıdır)
3. Beyaz erler terfi için siyah erlerden daha istekliydi (Yıllarca baskı altında kalmak siyah erlerin başarı güdülerini olumsuz etkilemiştir)
4. Güneyli siyah erler kuzeyli beyaz subaylar yerine Güneyli beyaz subayları tercih etmiştir (Güneyli subaylar siyahlarla etkileşimde daha deneyimli ve beceriklidir).

Bu bulguları okurken siz de bunların basitçe sağduyu olduğunu mu düşündüğünüz? Eğer öyleyse Lazarsfeld'in incelemesine şöyle devam ettiğini duymak sizi şaşırtabilir: "Bu önerilerin her biri gerçek çalışmalarda bulunan sonuçların tamamen tersidir". Gerçekte çalışmalarda daha az eğitilmiş askerlerin daha az uyum sağladığı, kuzeylilerin tropik iklime güneylilerden daha iyi uyum sağladığı, siyahların ise terfi için beyazlardan daha istekli olduğu bulunmuştur. Eğer ilk önce çalışmaların gerçek bulgularını söylemiş olsaydık (Schlesinger'in deneyimlediği gibi), okuyucu bu sonuçları da aşikar olarak adlandırılacaktı.

Sosyal Psikoloji Deneye Dayalı Bir Bilimdir

- Sosyal psikolojide yapılmış bazı deneylerin sonucu insanlara tanıdık gelebilir. Çünkü sosyal psikoloji günlük yaşamda hepimizin yakından aşına olduğu konularla ilgilenir.
- Deneysel yöntemi çokça kullanmakla beraber gözlem ve korelasyon yöntemi de sık kullanılan araştırma yöntemleridir.

Sosyal Psikolojide Araştırma

Bilim

- Gözlem, kavramlaştırma, genelleme, kuram oluşturma.
- Nesnel, olgulara dayalı, sınanabilir, tekrarlanabilir

Bilimin amaçları

- Anlamak, açıklamak, tahmin ve kontrol etmek.

Araştırma türleri

- Kuramsal araştırma X Görgül /Ampririk) araştırma

Kuramsal: Belli bir kuramla ilişkili, kurama dayalı hipotezlerle başlayan araştırmalar. Örneğin; «Ödüllendirilen bir saldırgan modeli izleyenler daha saldırgan davranır» hipotezinin sınanması

Görgül: Kurama dayanmaz, ilgilenilen değişken hakkında olabildiğince çok miktarda bilgi toplamaya yarar.

- Temel araştırma X Uygulamalı araştırma

Temel araştırmalarda genel bir sorun (Örneğin; korkunun tutum değişikliği üzerindeki etkisi) zerinde durulur.

Uygulamalı araştırmalarda ise belli bir sorun üzerinde (örneğin; yüksek korku düzeyi, sigara aleyhindeki kampanyaların etkililiğini artırır mı?) üzerinde durulur.

Sosyal Psikolojide Yöntem

- Bilimsel Yöntem: Tümevarım ve Tümdengelim
- Araştırma Türleri
  - Deneysel X Deneysel Olmayan
  - Temel araştırma X Uygulamalı araştırma
- Araştırma Yöntemleri
  1. Gözlem
    - Doğal gözlem
    - Etnografya
      - Kavram oluşturma
      - Hipotez ve kuram geliştirme
    - Arşiv Analizi
  2. Korelasyon Yöntemi
    - Tarama (Survey)
  3. Deneysel Yöntem
    - Laboratuvar deneyi
      - Bağımlı değişken / Bağımsız değişken
      - Seçkisiz atama
      - Denek yanlılığı / Deneyci yanlılığı
    - Alan deneyi
    - Doğal deney
      - İç Geçerlik / Dış geçerlik
- Sosyal Psikoloji ve Araştırma Etiği:
Aldatma (yanlış bilgi verme), güvensizlik, gönüllü katılım, onay alma, kurumsal inceleme, zarar vermeme, sonradan bilgilendirme

Gözlem Yöntemi

- İnsan davranışları yakından gözlemlenerek, davranışlar hakkında birçok şey öğrenilebilir.
- Gözlem, araştırmacının insanları gözlemlediği ve davranışlarından edindiği izlenimleri ve ölçümleri sistematik olarak kaydettiği bir yöntemdir.
- Gözlemlerin sistematik olması ve ayrıntılı kaydedilmesi son derece önemlidir.
- Gözlem yöntemi, araştırmanın konusuna, araştırmacının gözlem sürecindeki rolüne ve araştırmacının amacına göre farklı biçimlerde uygulanabilir.
- Etnografya, araştırmacının bir grubu veya bir kültürü içinden gözlemleyerek ve kendi fikirlerini dayatmaktan kaçınarak anlamaya çalıştığı bir araştırma yöntemidir.
- Gözlemde güvenilirliği arttırmak için iki farklı gözlemcinin yaptığı gözlemler birbiri ile karşılaştırılmalıdır.

Arşiv Analizi

- Araştırmacının bir kültürle ilgili toplanmış belgeleri (arşivleri) incelediği (Örneğin Örneğin, günlükler, romanlar, mektuplar, vb.) araştırma yöntemidir.
- Dijital ses ve görüntü kayıtlarının yaygınlaşması ve bilgisayar teknolojilerinin kullanılması, bu tür araştırmaları kolaylaştırmaktadır. Örneğin sosyal medyada milyonlarca kişinin mesajları kısa süre içerisinde analiz edilerek belli konulardaki eğilimler tespit edilebilmektedir.

Korelasyon Yöntemi

- Korelasyon yöntemi, iki ya da daha fazla sayıda değişkenin sistematik olarak ölçülmesi yoluyla aralarındaki ilişkinin değerlendirildiği (birinin diğerini ne kadar öngördüğü/yordadığı) araştırma yöntemidir.
- Değişkenlerden birinin diğer değişkeni ne kadar öngördüğünü hesaplamaya yarayan istatistiksel tekniğe **korelasyon katsayısı** denir.
- Genellikle taramalarda (survey) kullanılır. **Taramalar**, temsili bir örneklem oluşturan insanların, davranışları ve tutumları ile ilgili soruları (genellikle isim vermeden) yanıtladığı araştırmalardır.
- Korelasyon yöntemi ekonomik bir yöntemdir. Bu yöntemle çok sayıda değişken arasındaki ilişki kısa süre içerisinde incelenebilir.
- Korelasyon yöntemi, değişkenler arasındaki neden - sonuç ilişkisi (nedensellik) hakkında bilgi vermez.

Tarama araştırmalarında olası hatalar

- Tarama araştırmalarında (a) temsil edici olmayan bir örneklem üzerinde çalışılması, (b) sorulan soruların sıralaması, (c) Sunulan seçenekler, (d) Soruların ifade ediliş tarzı olmak üzere 4 hata (yanlılık) kaynağı vardır.

1. Temsil edici olmayan örneklem

- 1936 yılında yapılan ABD Başkanlık seçimleri öncesinde *Literary Digest* Dergisi, yaklaşık 10 milyon okura bir anket formu göndererek seçimlerde Alf Landon'a mı yoksa Franklin Roosevelt'e mi oy vereceklerini sormuş, yaklaşık 2 milyon kişi bu ankete cevap vermiştir. Anket sonuçlarına göre seçimi Alf Landon'un açık ara kazanacağı anlaşılmaktadır. Oysa seçim sonuçları açıklandığında kazananın Roosevelt olduğu görülmüştür.
- Araştırma sonuçlarındaki bu yanılmanın nedeni, derginin söz konusu anketleri telefon rehberinden ve taşıt ruhsatlarından elde edilen adreslere yollaması olduğu, yani telefonu veya arabası olmayan seçmenlerin örnekleme alınmamış olmasının böyle bir yanılığa yol açtığı tespit edilmiştir.

2. Sorulan soruların sıralaması

- İnsanlara dini ibadetleri ne sıklıkta yaptıkları sorulduktan sonra “kendilerini ne kadar dindar bir kişi olarak değerlendirdikleri” sorulduğunda, soruların sıralamasındaki değişikliğin sonuçları değiştirdiği bulunmuştur.

3. Sunulan seçenekler

- İngiltere’de yapılan bir araştırmada, katılımcılara İngiltere’nin enerji üretiminin yüzde kaçının nükleer enerjiden karşılanmasını istedikleri sorulmuş, cevap %41 olarak bulunmuştur. Aynı soru “enerjinin yüzde kaçının (a) nükleer enerjiden, (b) kömür kaynaklarından, (c) diğerkaynaklardan karşılanmalı şeklinde sorulduğunda ise nükleer tercih %21’de kalmıştır

4. Soruların ifade ediliş biçimi

Soruların ifade ediliş biçimi, insanların vereceği cevabı etkiler. Örneğin bir araştırmada aşağıdaki önermelere katıldıklarını bildirenlerin oranları verilmiştir. Aradaki fark, sorunun ifade ediliş biçiminden kaynaklanmaktadır.

- “Demokrasi karşıtı söylemlerin yasaklanması gerekir” (%54)
- “Demokrasi karşıtı söylemlere izin verilmemesi gerekir” (%75)

- Rüyasında bütün dişlerini kaybettiğini gören Sultanın, bu rüyasını yorumlaması için çağrılan ilk rüya yorumcusu, “kaybedilen dişler, ailenin fertlerinin öldüğünü göreceğin anlamına geliyor” der. Sultan bu yorum karşısında öfkelenerek bu kadar kötü haber getiren birine ceza olarak 50 kırbaç vurulmasını emreder. İkinci bir yorumcu ise rüyayı duyduğunda Sultan'a talihli haberi verir: “bütün ailenden uzun yaşayacaksın”. Sultan memnuniyet içerisinde hazinedara bu iyi haberi getiren yorumcuya 50 altın ödemesini emreder. Yorumcu ile beraber giderken hazinedar yorumcuya “senin yorumun bir öncekinden farklı değil” der. “Evet”, diye yanıtlar Bilge rüya yorumcusu; fakat unutma ki **önemli olan sadece ne söylediğin değil, nasıl söylediğindir**”

Deneysel Yöntem: Nedensellik Sorularının Yanıtlanması

- Gerçek bir nedensellik araştırmasından ya da iki değişkenden birinin neden, diğerinin sonuç olduğundan söz ediliyorsa böylesi bir durumda deneysel bir araştırmanın yapılmış olması gerekir.
- Araştırmacı, katılımcıları farklı koşullara rastgele atar ve bu koşulların (insanların tepkileri üzerinde nedensel bir etkisi olduğu düşünülen) bağımsız değişken dışında aynı olmasını sağlar.
- Deneysel araştırmada araştırmacı, olayı sistematik olarak kontrol eder, insanların olayı belirli şekilde yaşamalarını sağlar. Örneğin acil bir duruma müdahale etmeyi gerektiren bir olaya tanık olan kişi sayısının, olaya müdahale etme olasılığını etkileyip etkilememesi bu yöntemle araştırılabilir.
- Katılımcıların deney ve kontrol gruplarına seçkisiz olarak atanması gerekir.

Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler

- Bağımsız değişken, araştırmacının kontrolünde olan ve diğer bir değişken üzerinde etkisi olup olmadığı incelenen değişkendir.
  - Örnek: Acil bir duruma tanık olan insan sayısı.
- Bağımlı değişken, bağımsız değişkenden etkilenip etkilenmediği araştırmacı tarafından ölçülen değişkendir.
  - Örnek: Acil duruma müdahale etme davranışı
- Bağımsız değişken “**neden**”, bağımlı değişken ise “**sonuç**” değişkenidir.

Temel Araştırma ve Uygulamalı Araştırma

- Temel araştırmalarda insanlar sadece entelektüel bir merakla (sadece bilmek için) insanların neden belirli bir biçimde davrandıklarını araştırmaları.
- Uygulamalı araştırmada ise belirli bir sosyal sorunun çözümlenmesi amaçlanır.

Kültür ve Sosyal Psikoloji

- Sosyal bilimlerin birçok alanında olduğu gibi sosyal psikolojide kltrlererarası çalışmaların yapılması nemsendir. Böylelikle sosyal psikolojik süreçlerin, olguların farklı kültürlerde benzerlik ve farklılıkları belirlenmiş olur.

Sosyal Nöroloji

- İnsan biyolojik bir organizmadır ve sosyal psikologlar da biyolojik süreçler ile sosyal davranışlar arasındaki bağlantıya her geçen gün daha çok ilgi göstermektedirler.
- Elektroansefalografi (EEG), fonksiyonel manyetik rezonans görüntüleme (fMRG) gibi gelişmiş teknikler ile sosyal davranışların biyolojisi incelenmektedir.
- Ayna nöronlar, insanlarda dil gelişimi, empati ve otizm ile ilişkilendirilmektedir.

Sosyal Psikolojide Etik Sorunlar

- «Zarar verme!»
- Deneyden önce katılımcılardan “bilgilendirilmiş onay” alınmalıdır.
- Sosyal psikoloji araştırmalarında kimi zaman deneyin amacı olduğundan farklı biçimlerde sunulur ve insanların belirli biçimlerde davranması engellenir. Bu durum özellikle “*Hawtorne Deneyleri*”nde gözlemlenmiştir ve bu durum sosyal bilimler alanına girmiştir.
- Deneysel araştırma tamamlandıktan sonra katılımcılara mutlaka “bilgilendirme-anlamlandırma” yapılmalıdır.
- «Güvensizlik sorunu?»